

Diószegi György Antal

Mátyás király reneszánsz világának egyetemes művelődéstörténeti jelentősége

575 esztendővel ezelőtt született meg a magyar Hunyadi nemzetség sarja, Mátyás, 1443. február 23-án. Magyar királyunk 32 esztendő uralma egyetemes érték napjainkban is: igazságot és erkölcsöt felmutató királyi minősége révén magyar népmeséink, mondáink, regéink szakrális hőse lett; a művelt világ nagyszerű képviselői is immár hat évszázada csodálattal adóznak reneszánsz uralkodónk Európa kereszténységét védő eredményes hadászati teljesítménye előtt, és főként az előtt a művelődéstörténeti értéktartás előtt is, amely Mátyás királyunk könyvtára és különleges kódexörökséget jelentő műveltségi látásmódja révén teremtődött meg. Európa XV. századi keresztény világának legdicsőségesebb királya lett a magyar Hunyadi Mátyás! Köztudott Magyarország középkori voltának a „*kereszténység védőpajzsa*” fogalom okán létező értékvilága, melynek jegyében hazánk mindig útját állta az Európa kereszténységét elpusztító nagyhatalmi támadásoknak. 1458-tól ez a feladat Mátyás királyra hárult, aki a Kárpát-medencei magyarság katonai erejének újrászervezésével Magyarország minden határát sikerrel védte meg: ebben a XV. századi magyar huszár kimagasló hadászati értéket képviselt!

I. Magyarország a „*kereszténység védőpajzsa*”: huszárdicsőség Mátyás király korában

Magyar királyunk nevezetes könnyűlovasságának történelmi szerepéről különösen indokolt annak fényében megemlékezni, hogy 32 esztendő uralmára idején e haderőnem minden honvédő harcunkban megmutatta csatateri dicsőségét. Magyar lovas hagyományaink köréből a könnyűlovasság, a huszárság mindig

is rendkívül jelentős értéket képviselt. A magyar lovasvilág őstörténeti jelentősége, a magyar huszárság az egyetemes művelődéstörténet kimagasló lovasértékét jeleníti meg minden kor embere számára. Olyan örökség ez, amely méltán került 2017-ben a hungarikumok körébe. Hunyadi Mátyás korának magyar lovassági hadviseléséről azért is indokolt megemlékezni, mert huszárhungarikumunk gyökerei ebben a korban teremtődtek meg. Kríza Ildikó kutatásai révén utalok arra, hogy több olyan népmesénk, népmondánk is fennmaradt, amely a XV. századi reneszánsz uralkodónk magyar huszárvilággal való személyes kapcsolatának az emlékét őrzi: *Mátyás király és a huszár* (a Háromszéken lévő

Kilyénből), *Mátyás király huszára* (az Alföld világából), *A vadász és a huszár* (a Gömör megyében lévő Zádorfalváról). (1)

Mátyás királyunk hadszervezési tudása révén a magyar huszárság a legmagasabb csatatéri értéket képviselő lovasminőséget jelenítette meg a korabeli Európában! A huszár megnevezés eredete kapcsán utalok arra, hogy A Pallas nagy lexikona azt írja, hogy a huszárok a „*magyar nemzet sajátos tulajdonságainak és szokásainak megfelelően lovasított, felfegyverzett és felöltötött lovaskatonák*” voltak. A XIX. századi neves történész, Szalay László „*a huszár szót a hús szóból*” vezette le. E körben fontos megemlítenem, hogy Zsigmond magyar király 1396. évi nikápolyi vereségét követő évben került sor a temesvári országgyűlés megtartására. Itt döntés született a „*telekkatonaság*” intézményének bevezetéséről: minden magyarországi földbirtokos köteles volt „*minden hús jobbágy után egy íjászt hadba küldeni*”. (2) A Pallas nagy lexikona rögzítette azt is, hogy „*egy 1403-ban kelt okmány egy huszár-kapitányt*” említ.

E megnevezés jelentéstartalma igen hamar, már a XV. században állandósult értelmet nyert a huszárság vitézségi dicsősége révén. A magyar könnyűlovasság XV. századi huszár megnevezése tehát az 1397-es országgyűlési döntésre vezetődik vissza, mely valójában egy igen észszerű katonaadóként értelmezendő: a földbirtoklás ára lett tehát a könnyűlovasság, azaz a lovas íjász kiállításának kötelezettsége. Kiemelten hangsúlyozandó, hogy ezzel a 1397. évi rendelkezéssel a középkori magyar nemesség általános hadviselési kötelezettsége, a székelység katonai kötelezettségvállalása, a főpapok bandériumai és a korabeli magyar zászlósorak hadszervezési jogköre révén felállított seregek mellett a meglévő magyar királyi had számára újabb katonai erő teremtődött meg a haza védelmében a minden hús telek után (mintegy telekkatonaságként) biztosított egy lovas íjász, azaz huszár révén.

Mátyás király legfőbb hadászati célkitűzése a végvári rendszer megerősítése és a határok védelmének újraszervezése volt, hiszen már a XIV. század végén a Kárpátokon túli magyar lovasíjász-pásztortársadalom határvédelmet jelentő gyepűrendszere rendkívül súlyos helyzetbe került a törökök balkáni tényerése következményeként.

A hivatkozott országgyűlési döntéssel meghatározott íjász természetesen azt az ősi tudással rendelkező magyar lovas íjászt jelenti, akinek hadászati jelentősége kimagasló volt (egészen a kézi lőfegyverek XVI. századi széles körű elterjedéséig). A Hunyadiak lovasíjász-világa kapcsán egy életszerű leírásra hivatkozom. Nagy Kálmán hadtörténész, nyugalmazott huszár ezredes *A magyar huszár születése, dicső harci és történelmi jelentősége* című előadásában a következőket emelte ki: a „*könnyűlovasság harcmód*” sikere „*a ló gyorsaságában, mozgékonyaságában rejli lélektani lehetőség felhasználása*” révén; a „*nyíllal való rajtaütésükkel szokatlan megrázkódtatást idéztek elő meglepett ellenségeikben*”, és ez „*már fél győzelmet jelentett, mivel védekezés helyett pánikszerű menekülésbe kezdtek*”. (3) Az évezredek átívelő magyar lovasíjász-ősiségben gyökeredző huszárságunk egyetemes értéke abban rejlik, hogy harckészsége és eredményessége révén páratlan tekintélyt vívott ki. Mátyás király huszárvilágának csatatéri eredményessége kapcsán fontos rögzíteni, hogy a korabeli török sereg „*megfutott Jajcánál 1464-ben*”, „*egy szálig odaveszett Szabácsnál 1476-ban*”, vereséget szenvedett Kenyérmezőnél 1479-ben, majd pedig „*Otrantónál 1480-81-ben*”. (4) Ez utóbbi győzelem Itália déli részén szintén a magyar lovasíjász-huszárság dicsőségét mutatta fel Európának: rendkívüli jelentőségű, hogy Mátyás király Itáliát és ezzel Rómát is megvédte a törököktől! E körben kimagasló szerepet töltött be mérái Magyar Balázs (?–1490), aki Mátyás király egyik legkedveltebb hadvezére volt. II. Mohamed egy hatalmas hadjárat keretében Rómát kívánta bevenni: a keresztény világ hatalmas riadalmára 1480. augusztus 10-én török had szállt partra a dél-itáliai Otrantónál. Ekkor Mátyás király az apósa, Ferdinánd nápolyi király megsegítésére 1000 magyar huszárt küldött mérái Magyar Balázs vezérletével: e válogatott magyar haderő visszavetete Otrantót a törököktől. Ennek a magyar katonai segítségnyújtásnak az elmaradása esetén Róma, a pápa, a latin szertartású kereszténység és egész Európa is végveszélybe kerülhetett volna. E körben két adalékra is érdemes kitérnem. 1480 szeptember elején Mátyás király levelet írt Aragóniai János bíborosnak, ebben a törökök ellen kért segítséget a keresztény uralkodóktól, és rögzítette, hogy a magyarság „*a törökök összes rohamát*

mindannyiszor a kereszténység védőbástyájaként fogta fel”. (5) A „*huszár harcmódja*” a „*ló jó tulajdonságain alapult, kezdetben még a nyilat használták a törökkel szemben*”. A „*magyar huszár harcmódja, harceljárása, taktikája az ősi magyar lovas hadművészetéből származik*”. „*Lángeszű nagy királyunk, Hunyadi Mátyás*” nemcsak „*felismerte a huszáiban rejlő erőt, hanem harcmódjukat is sikeresen használta fel*”. A „*legnagyobb királyunk, Hunyadi Mátyás*” az „*1481-ben apósának, a nápolyi királynak szóló levelében*” írt arról, hogy a „*könnyű fegyverzetű lovasok*” azok, akiket „*huszároknak nevezünk*”. (6) A XX. század elején Tóth Sándor kolozsvári tanár ünnepi beszédében a következőket mondta: Hunyadi Mátyás „*a mi vérünkéből való vér, igazi nemzeti király volt*”, aki a „*nemzetére is világtörténeti fényt árasztott*”. (7) Hunyadi János székely ispán fia, Hunyadi Mátyás kapcsán az alábbi akadémiai elnöki megállapításra fontos utalnom a székely huszárhagyományok jegyében! A Magyar Tudományos Akadémia elnöke, gróf Teleki József írt arról, hogy Aranka György (1737–1817) volt „*Hunyadi erdélyi magyar nemes származásának legtüzesebb védője*”: az ő álláspontja szerint a „*Hunyadi Székely nemzetség azon székelyektől veszi eredetét, kiket István király Arad vezérlése alatt Hunyad vármegyébe szállíttatott a határok őrzése végett*”. (8)

Mátyás király huszársága világtörténelmi eredményességgel küzdött a kereszténység védelmében! III. Callixtus pápa Hunyadi „*Mátyás fölmagasztaltatásában az ő imádságainak és könnyeinek meghallgattatását látja, s Mátyást mint Isten emberét tekinti, akit az Úr nemcsak Magyarországnak, hanem az egész kereszténységnek küldött*”. (9) A fenti összefüggések a magyar huszárság vitézségi hagyományának művelődéstörténeti értékét jelenítik meg mindannyiunk számára. Lovas nemzet mivoltunk jegyében kimagasló értéket képvisel, hogy a magyar huszár évszázadokon át volt a magyar vitézi énkép legkiemelkedőbb és leglélekemelőbb megtestesítője. Mátyás király XV. századi dicsőséges korszaka óta a magyar huszár a függetlenség, a szabadság és a csatatéri vitézség világszerte legméltozabb és legközismertebb képviselője. Magyar lovas nemzetünk huszárvilágának értékgyökerei a középkori magyar jog világában is értelmezendők. Itt azt a magyar jogi különlegességet emelném ki leginkább, hogy az 50 lóból álló mé-

nes is ingatlannak minősült. Megítélésem szerint leginkább a XIV. századi nagy szabadságban álló lovas íjász magyar pásztorvilág nemzeti jogait ismerte el az 1351-ben meghozott 11. törvénycikk, amely eltörölte az 1222. évi Aranybulla 4. cikkében szabályozott szabad rendelkezési jogot, és ezzel elismerte a nemzetségek ősi birtoklását, az ősiséget: ekként lemenők hiányában a birtok a nemzetség oldalági férfi rokonaira szállt az öröklési rend szerint. A nemzeti szállásbirtok a nemzetség közös tulajdonát képezte, és a nemzeti keretek az egész rendi korszakon keresztül érvényesültek Magyarországon, így ekként a szállásbirtok megmaradt a nemzetség tulajdonában. Szent István korától kezdve is elismerte a magyar jogrendszer a nemzeti szállásbirtok jogi világát. Könyves Kálmán a szállásbirtokkal egyenrangúnak minősítette Szent István adományainak ágról ágra való öröklődését. A Kárpátokon túli magyar gyepűrendszer kapcsán az alábbi adalékokra is érdemes gondolnunk. Az ősi gyökerű, középkori önálló magyar jog legfőbb értékei közé tartoznak (a többi között) a főkegyúri jog, a vallásszabadság, az egyházi nemesek, az özvegyi jog, a fiúsítás, a leánynegyed, a székely jog, az áldomási szertartás értékvilágával kapcsolatos magyar jogfelfogás. Az Árpád-kor magyar jogrendszere nem tett fogalmi különbséget a tulajdon és birtok között. A tulajdon tekintetében az ingó és ingatlan fogalmi megkülönböztetés közismert: az ingó fogalmi körébe az tartozik, ami mozog, vagy állagsérelem nélkül elmozdítható; és ebből következően ingatlan minden, ami nem minősül ingónak. Minden jogrendszerben ingatlannak minősült a föld és a rajta lévő építmény is. Az viszont magyar különlegesség, hogy olyan tulajdon is az ingatlan (avicitas) fogalmi körébe tartozik, amely a maga léténél fogva pedig ingó: három ilyen kivétel is létezett. Ilyen ingatlannak számított a könyvtár mint dologösszesség (az összérték nagysága okán); és az ősi pénz is, amely az ősi birtok eladásából származott (az ősi múltra visszavezethető mivolta okán). De legérdekesebb és legfontosabb az, hogy a középkori magyar jog szerint egy legalább 50 lóból álló ménes is ingatlannak minősült, mert ennek az állatállománynak az értéke már olyan nagy volt. Ez a középkori magyar jogi alapvetés a nagy szabadságban élő, lovasíjász-műveltségű és nagyállattartó magyar pásztorvilág alapve-

tő fontosságát és kiemelt jelentőségű társadalmi helyzetét igazolja. (A 12 lóból álló ménest viszont ingónak tekintette a magyar jog.) A lovasíjász-műveltségű és nagyállattartó magyar pásztorvilág ősi mivolta, a ménesek, gulyák és csordák állatállományának jószág fogalma a jószág szavunkkal függ össze: ez a fogalmi közelség nyelv-műveltségi értelemben is kimagasló jelentőségű (csakúgy, mint a gyepű, hiszen a földműveléssel nem érintett területen nő a gyep, ahol az állatállomány legeltetésére volt mód). A magyar őstörténet alapvetésére, Szkítia lovasíjász-világára is indokolt utalnom. A „király budai udvarában” Mátyás történészei „az uralkodó politikai célkitűzéseit, a magyar centralizált monarchiát és a pápaság túlzott befolyása elleni harcát ideológiai alapon szolgálják a magyarság szkítiai származásának hirdetésével”. „Tudatosan Attilához és a hunokhoz, szkítákhoz fordulnak eszményképért s mindezzel a feltörekvő köznemesi tömegek közvéleményének érzés- és akaratvilágát fejezik ki. Thuróczy János Hunyadi Mátyást nyíltan »második Attilának« nevezi krónikájában. [...] Thuróczy János, Drághi Tamás és mások vitái, beszélgetései során az udvarban állandóan szóban forog a hun–magyar nép nagysága és szkítiai származása.” Thuróczy János „foglalkozik a Kaukázus-hegységgel, a Rioni-folyót a szkíták fő folyamai közé sorolja, majd leszögezi: senkinek sem lehet kétsége afelől, hogy a magyarság ősanja”, azaz őshazája Szkítia volt. A „magyarság »szkítiai« le-származásának tana” kapcsán kiemelendő, hogy ez „már korábban is megmutatkozott a magyar krónikákban”, és „Mátyás humanista udvarában jutott teljesen uralomra”, leginkább „Thuróczy, Drághi és a szkíta-elmélet többi hirdetője” tevékenysége révén. (10)

II. Mátyás király világhírű könyvtárának egyetemes művelődéstörténeti jelentősége

Hunyadi Mátyás királyi udvarának könyvtára 2005-ben felkerült az UNESCO Világemlékezet listájára, mely az emberiség közös szellemi örökségét hivatott rögzíteni: a ma ismeretes kb. 650 *Corvina* egyharmada görög szerzőktől származik. E magyar királyi könyvtár jelentőségét jól érzékelteti, hogy tartalmi és esztétikai szempontból a XV. században csak a Vatikán könyvtára előzte meg. „Mátyás király könyvtára nem egyszerű

kultúrtörténeti tény, hanem szervesen belekapcsolódik a nagy uralkodó politikájába. Ennek a könyvtárnak alapításával Mátyás király elérte azt, hogy abban a korban, amelyben a reneszánsz gyökerezett, Olaszország mellett Magyarország is vezető és irányító szerepet kapott a világkultúra fejlesztésében.” (1) Itt fontos utalnom arra is, hogy sok érdekességet mutatnak a XV. századi magyar és görög műveltségi kapcsolatok az európai reneszánsz létrehozatalában. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Széptudományi ülésén 1867. február 11-én hangzott el, hogy Konstantinápoly 1453-as elfoglalása után néhány görög menekült férfiú az Itáliába vitt görög kézíratai révén új szellemi világot teremtett: ez jelentette a reneszánsz hajnalát Nyugat-Európában. E körben fontos rögzítenem, hogy hiányzik az az általános látásmód, amely a X–XV. századi, nagyhatalmat jelentő Magyar Királyság és a korabeli (1453-as végzetekor már 11 évszázados múltat maga mögött tudó) Keletrómai Birodalom, másként Bizánc, valójában az igazi nevén a 330-tól 1453-ig Konstantinápoly főváros által irányított Római Birodalom sokrétű, diplomáciai, világi, egyházi, dinasztikus, kereskedelmi és műveltségi kapcsolatrendszerét a tágabb összefüggéseivel, leginkább a keresztény egységtörekvésekkel együtt vizsgálná. Ez az örökség őrződött meg a XV. századi Európa legkiemelkedőbb és legműveltebb reneszánsz uralkodója, Mátyás magyar király udvarában.

Az évezredekén átívelő művelődéstörténeti kapcsolatrendszer jegyében utalok az alábbi, az egyetemes európai történelmet is meghatározó események jelentőségére. Kr. után 395-ben szakadt ketté a Római Birodalom: a Róma központú Nyugatrómai Birodalom és a Konstantinápoly központú Keletrómai Birodalom más-más politikai és társadalmi helyzettel, más-más műveltségi gyökerekkel és különösen más-más jövőképpel rendelkezett. Kr. után 476-ban meg is szűnt a Róma központú Nyugatrómai Birodalom: megkezdődött a Nyugat-Európát a XI. századig árnyékba borító „sötét középkor”. A 330-ban új fővárosként megalapított Konstantinápoly központú Római Birodalom 1453-ig állt fenn: az ősi műveltséget fenntartó görög császárság területein sosem létezett „sötét középkor”. Konstantinápoly 330-tól 1453-ig volt a (változó földrajzi területet, ám mindvégig egységes politikai hatalmat jelen-

tő) Római Birodalom fővárosa: ennek alapján fontos kiemelten hangsúlyoznom, hogy a görög műveltség talaján szerveződött meg ez a birodalom, melynek megalapításkori legfőbb alapját az ókori (akkor már mintegy 1500 éves) görög gyökerek, a római birodalmi öntudat és a három évszázados keresztény értékvilág világképi egységteremtő ereje képezte. A fenti gyökerek révén a középkori görög állam 1453-ig állt fenn: ennek a Konstantinápoly központú birodalmi létnek a történelmi, különösen a művelődéstörténeti és egyháztörténeti jelentősége az európai műveltség és a keresztény értéktár tekintetében az egyetemesség örök értékét hordozza. A görög műveltség évezredek át folyamatos és állandó szellemi megtermékenyítést jelentett Nyugat-Európa műveltsége számára. Jó példa erre a magyar világgal is kapcsolatban álló Manuel Khrüszolorasz (1355–1415), aki konstantinápolyi görög tudósként több itáliai tanítvány mestere volt: 1394-ben (IX. Bonifác pápasága idején) Itáliába költözött, és ott elindítója lett a görög műveltség elterjesztésének. „*Chrysoloras Emanuel 1397-ben Florenzben görög iskolát alapított, ami kezdetét jelenti a renaissance tudományos művelésének.*” (2) A korabeli latin és a görög szertartású világ uralkodói kapcsolatrendszerében a törökellenes szövetség megteremtése volt a legfőbb cél. Az egyházi uniós törekvések kapcsán egy adalék ehhez, 1413-ból: „*Augusztus 25. Firenze. XXIII. János pápa két biborost és Chrysolor Mánuel konstantinápolyi lovagot felhatalmazza, hogy az egyetemes zsinat helyét és idejét Zsigmonddal együtt megállapítsák.*” (3) „*Corvin Mátyás magyar király*” könyvtára kapcsán ki kell emelni ennek „*görög kéziratgyűjteményét*”. (4) Ez a korabeli magyar–görög személyes kapcsolatrendszer sokrétű voltára vezethető vissza: ezt az alábbi adalékok is igazolják! Khrüszolorasz tanítványaként tanult Konstantinápolyban Guarino Veronese (1374–1460), a XV. századi itáliai humanizmus nagy alakja: ő volt az első egyike, aki a feledés sötét (nyugat-európai) középkori évszázadai után megteremtette a görög nyelv, filozófia, irodalom és tudomány ismeretét Itáliában, és ezáltal egész Európában. A ferrarai iskola vezetője lett, ahol tanítványa volt Janus Pannonius is, akit baráti szálak fűztek két ciprusi göröghöz, Lodovico és Filippo Podocataróhoz. Ezen személyes tudóskapcso-

latok művelődéstörténeti jelentősége okán Vitéz János görög körének fontosságát emelem ki. Konstantinápoly eleste után két évvel, 1455-ben Vitéz János a kor nagy feladatáról, a törökök elleni európai összefogás szükségességéről akként fogalmazta meg egy szónoki beszédében „*Magyarország üzenetét*”, azaz katonai támogatásra, együttműködésre vonatkozó kérését a nyugati világnak, hogy (Konstantinápoly 1453. évi eleste után két évvel Magyarország) „*nem osztozik ugyan még Görögország sorsában, de osztozik gondjaiban*”. E beszédében Vitéz János „*a görögök szenvedéseinek*” bemutatásával kívánta a közös európai fellépést elérni, mert a törökök elleni „*harc ezért szent*”. (5) Megítélésem szerint ez az „*osztozik gondjaiban*” magyar humanista gondolat a középkori magyar–görög kapcsolatrendszerből fakadt. Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy Vitéz János jelentősége a korabeli magyar–görög személyes kapcsolatokban is tetten érhető. Vitéz János többször vendégül látta a ciprusi görög Podocataro Filippo humanistát Váradon, Szent László király városában. (6) Vitéz János pártfogoltjaként tanult Ferrarában Kosztolányi György (alias Georgius Polycarpus; ? – 1489, Róma), később Mátyás király diplomatájaként tevékenykedett. Kosztolányi György elvette Georgiosz Trapezuntiosz (1396–1486) görög tudós leányát. (7) Georgiosz Trapezuntiosz krétai származású görög humanista, arisztotelianus filozófus köréhez tartozott Osztfi Miklós esztergomi kanonok. (8) Vitéz Jánossal kapcsolatban állt az itáliai göröggé lett konstantinápolyi Ioannész Argüropülosz (1410–1487): tervbe volt véve e görög tudós Magyarországra való meghívása 1471-ben. Argüropülosz a firenzei egyetem tanáraként és Arisztotelész fordítójaként lett közismert: e korszak nagy alakjával, a görög Bészariónnal kiváló kapcsolatban állt. (9) E körben indokolt utalnom a görög tudósok, Gemisztosz Pléthon (kb. 1356–1450) és Bészarión (Trapezunt, kb. 1395 – 1472, Ravenna) kapcsolatrendszerének jelentőségére. Pléthon tanítványaként Misztrában 1447-ben nyelvészetet és filozófiát tanult Nikolaosz/Laonikosz Khalkokondülész (Athén, 1420-as évek – 1490) görög történetíró, aki előkelő athéni családból származott: Itáliába kerülve a görög irodalmi tudás terjesztője lett. 1480 táján írta meg az *Apodeixis historión* (Történeti ábrázolás) című 10 kötetes történeti

munkáját. Magyarországot és Erdélyt is megemlíti könyvében: név szerint Zsigmond magyar királyt, Hunyadi Jánost és fiát, Mátyás királyt. A középkori görög keresztény gondolkodás helyett inkább az antik kulturális hagyaték továbbörökítésében látta a történelmi esélyt a műveltség továbbhagyományozására.

Gemisztosz Pléthon (kb. 1356–1450) görög szerzetesként élt Mistrában (Spárta fölött): kolostori rendtársai között mintegy „Platón főpapjaként” fejtett ki komoly filozófiai tevékenységet. Tekintélye volt a császári udvarban és Itáliában is. Tanítványával, Bészariónnal elkísérték a görög császárt Itáliába a ferrarai–firenzei zsinatra: az volt a cél, hogy nyugati segítség fejében kölcsönös engedményekkel összeforasszák a századok óta kettészakadt keresztény egyházat. Papíron létrejött 1439-ben Firenzében a zsinatot záró (formális) unió, de ez nem felelt meg sem a szerzeteseknek, sem a főpapoknak, sem a görög ortodoxiaknak. Pléthon hazatért kolostorába: 1450-ben halt meg, és hat évvel halála után kardcsapás nélkül bevonult Mistrába a török: tanítványai szétszóródtak: egy részük áthajózott Velence gyarmatszigetére, vagy Krétán, esetleg a velencei görög közösségben folytatták működésüket. A görög tudós, Bészarión Itáliában maradt a zsinat után: menekült honfitársai sokaságát fogadta be, követőiből alakult ki Közép-Európában a görög katolikus egyház. Bíboros lett, majd pápajelöltnek is emlegették, de ez sajnos nem valósult meg. 1453 után kereszties hadjáratot akart indítani Konstantinápoly visszaszerzésére. Görögül és latinul író teológus, költő, író és műfordító volt. Kéziratgyűjteményével megvetette a velencei Márk-könyvtár alapját. Hunyadi Mátyás király világhírű könyvtára kapcsán fontos a következő, 1936-ban feltett kérdés: „Mi a Bessarion-Korvina jelentősége? „Hogy mitől olyan becses ez a Bessarion? Megtudjuk, ha megtudjuk, ki volt az a Bessarion, akinek a nevéből ezt a Korvinát elnevezték. Bessarion a legnagyobb jelentőségű alakja a reneszánsznak. Ő volt az, aki Konstantinápolyból Gemisthos Plethonnal együtt átmentette Olaszországba a görög kéziratokat. Konstantinápoly elestétől és a két görög átköltözésétől számítja a történelem a reneszánsz kezdetét. A humanizmusnak azt a formáját, amelyet mi a reneszánsz humanizmu-

sának ismerünk, ők alakították ki, ők hozták olasz földre a görög bölcselőket, akiket addig csak latin átültetésben ismertek. Ők hozták például Platón. Bessarion magas egyházi méltóságokat töltött be, bíbornok lett és egyháztörténeti szerepe is jelentős, ő kezdeményezte a görögök unióját Rómával. Mint velencei patriarcha korának legnagyobb műgyűjtője. Az ő alapítványa veti meg a világhírű velencei könyvtárnak, a Marcianának alapjait. Ez a Bessarion a maga számára íratott és festetett könyveket és egy ilyen könyvét odaajándékozta Mátyásnak. El sem tudjuk képzelni az ajándékozás aktusában rejlő hallatlan tiszteletet és megbecsülést másként, csak ha meggondoljuk, hogy egy-egy ilyen könyv a reneszánszgyűjtő szemében a legnagyobb földi értéket jelentette. Olyan volt ez az ajándékozás ténye, mint mikor a kora középkorban a lovag legkedvesebb valamijét, a kardját ajándékozta annak oda, kit különösen megbecsült. Ez a kódex Firenzében készült.” A kódexen „Mátyás címere alatt látható még Bessarion címerének elmosódott jelei: a bíboros kalap”. „Gyönyörű könyv, elegáns, egyszerű. A kódex belső kötése is jelentős. A nagy tudósnak, bölcselőnek, aki először hozta Európa földjére a bizánci tudományosságot és benne az alexandrinus hagyományokat, három eredeti teológiai értekezése van benne.” „Mi a történeti becsese a most beszerzett Bessarion-Korvinának?” A „Korvinák arról tanúskodnak, hogy a reneszánszban Magyarország vezető szerepet töltött be a világkultúra fejlesztése terén”. „A könyvek belső értéke is igen magas volt. Megvolt benne például Hyperides, a tíz attikai szónok egyike, Demosthenes kortársa, és ez a mű teljesen egyedülálló volt, csak Mátyás könyvtárában volt fellelhető. Benne volt a VI. században élt Flavius Cresponius Corippus nyolc könyvre terjedő Johannidos című műve, amelynek most csupán egyetlen példánya ismeretes. A Nikephoros Kallistos Xanthopulos egyháztörténete a legritkább becsű kódex volt. A lipcsei városi múzeumban őrzött Korvina Constantinos Porphyrogenitosnak ritkabecsű könyve a bizánci udvar szokásairól és hagyományairól. A Bécsben őrzött Stalius, a Londonban levő Juvenalis-Corvina a legbecsesebb könyvek közül való.” (10) Bészarión köréhez tartozott Theodorosz Gaza (másként Gazász/Gazész; Thesszalóniki, 1398 – 1478, Piro, Kalabria) görög humanista, aki

(konstantinápolyi tanulmányai után) szintén Itáliába menekült: Ferrarában és Rómában tanított a főiskolán. A görög műveltség itáliai átültetésének egyik legfontosabb személyisége volt: a görög nyelvtanról 1495-ben írott *Institutiones grammaticae* (Nyelvi tanítások) című munkája alapvető jelentőségű. Arisztotelész és más ókori görög szerzők műveit fordította latinra. Munkássága erősen hatott Apáczai Csere Jánosra, aki 1653-ban tette közzé az első magyar nyelvű filozófiai munkát (*Magyar Encyclopaedia, az az minden igaz és hasznos bölcsességnek szép rendbe foglalása és magyar nyelven világra bocsátása*). Mátyás király görög és itáliai tudósokat gyűjtött maga köré. Lorenzo Marsiglio kiváló olasz asztrológus Palaiologosz görög császár udvarában is tevékenykedett, majd Janus Pannonius ajánlására Athénből Budára jött: három évig tartózkodott Mátyás király udvarában. Kitűnő képzettségű humanista volt: arab, perzsa és görög nyelveken beszélt. Felső-Magyarországon is járt: az itteni szőlőkön aranyos színű kérget talált, amelyről azt állította, hogy növényi eredetű arany. (Ez a tokaji aszú lehetett, melynek hírneve Európában a XVII–XVIII. századi magyarországi görög kereskedők tevékenysége révén teremtődött meg.) A fenti rövid összegzés alapján is kiviláglik, hogy görög területekről a XV. századtól egyre nagyobb számban leginkább Itáliába érkező keresztény műveltségű görög tudósok teremtették meg azt az iskolateremtő és tudásalapozó emberi közeget Itáliában, amely alap volt az európai reneszánsz eredményeinek létrejöttéhez: ekkor a régi görög kor szelleme is újjáéledt Nyugat-Európa világában. Ez a szellemileg igényes görög értelmiség új szellemi mozgást hozott egyházi és világi értelemben is: a reneszánsz az ő általuk hozott gondolkodás és stílus talaján jött létre. A XV. századi Itáliába áttelepült görögség reneszánszteremtő, csodálatos műveltségközvetítő és műveltségteremtő szellemi teljesítményének hatása napjainkban is él. Mátyás király emlékezete jegyében Antonio Bonfini jelentősége különösen kiemelendő! „*Bonfini Mátyás külsejének leírásakor Plutarchos Nagy Sándor életrajzát használta fel, és a görög történetíró egyes fordulatait gyakran szó szerint alkalmazta a magyar király külsejének jellemzésére. [...] Mátyás királyt és Beatrix királynét a görög antikvitás óta szokásos módon ábrázolták, egymással szembe néző*

profilban, buszt formában. Nemcsak a domborművek anyaga, a sötétzöld jaspis háttér elé helyezett fehér márvány profilkép más azonos mindkét művön, de méretük, antik diptichonokra emlékeztető formájuk és stílusuk azonossága is arra utal, hogy egyidejűleg, egységes koncepció alapján készültek. A két értékes anyag, a márvány és a jaspis használata, valamint az általuk biztosított világos és sötét színhatás ellentétére épülő pontos, a legapróbb részletre is kiterjedő kidolgozásuk révén a művek szinte felnagyított cameo benyomását keltik. Mátyást érett férfiként, vállra omló hosszú hajjal és tölgykoszorúval, a hatalom és bátorság antikvitás óta használatos, az uralkodói reprezentációban fontos szerepet játszó szimbólumával ábrázolták. Rangjának megfelelően öltözete díszes: gyöngyökkel kivarrt ing, prémgalléros köpeny és nehéz, ékkövekkel díszített nyaklánc. A király alakjából magabiztoság és méltóság sugárzik. A domborművek szerkezete a háromdimenziós portré büsztökre emlékeztet: a fej, a nyak, a váll és a mellkas egy része került ábrázolásra, és alul mindkét alak horizontális síkkal lezárt. A képmásokat befoglaló mértani forma egy háromszög, amely a rend és kiegyensúlyozottság benyomását kelti. Ez a geometria segítségével is megalapozott szépség esztétikailag, mint jellembeli jóság érzékelhető. [...] Mátyás király képmása a domborművön élet-hűnek, azaz természet után készültnek tűnik, de mégis, egy bizonyos mértékű idealizálás jelenléte kétségtelen. Míg a király arcának jellegzetes elemeit, így kiugró állát és nagy orrát, valamint sörényszerű haját egyaránt hűen visszaadta a szobrász, addig arcának egyéb anatómiai részletei nem kerültek ábrázolásra. [...] A művészetek az ókor óta megszokott módon gyakran szolgálták uralkodói érdekeket, és Hunyadi Mátyás politikai propagandáját is segítették akkor, amikor a király megpróbálta meghatározni és igazolni pozícióját, mint Magyarország törvényes uralkodója. A budapesti domborművek sem képeztek kivételt, és sajátos eszközül szolgálhattak volna ennek a célnak az eléréséhez, ha a király korai és váratlan halála ezt nem akadályozza meg. Ez a királyi képmás, amely eredetileg Mátyás kortársaihoz volt hivatva szólani, később mégis beváltotta a hozzá fűzött reményeket, hiszen az évszázadok során éppen ezt a melegszívű, igazságos Mátyás-képet közvetítette az elkövetkező nem-

zedékek számára, és ezzel hozzájárult a bennünk élő pozitív Mátyás-kép kialakulásához. Mátyás és Beatrix képmásait – esztétikai értékükön túl – mint meghatározott politikai tartalom hordozóit is figyelembe kell vennünk.” (11) Hunyadi Mátyás király emlékezete jegyében, valamint a „magyar Corvin-lánc és a magyar Corvin-koszorú” kapcsán érdemes felidézni 1935-ből a Magyar Tudományos Akadémia elnökének, Berzeviczy Albertnek az alábbi megállapításait Hunyadi Mátyás dicsőséges korszakáról. A „magyar Corvin-lánc és a magyar Corvin-koszorú tulajdonosaiból alakult testület tagjai az intézmény alapításának emlékezetére évente, február 23-án, Mátyás király névnapjának előestéjén, ünnepi vacsorára jönnek össze”. Ezen 1935. évi „ünnepi vacsora azonban” a „kultuszminiszter római útja miatt, kedden, február 26-án folyt le a Hungária Szálló különtermében”, ahol „Berzeviczy Albert, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke mondotta az e célra alapított serleggel az emlékbeszédet”. Az MTA elnöke „kegyeletesen emlékezett meg a Corvin-lánc és Corvin-koszorú alapítójáról, gróf Klebelsberg Kunoról” is. Az MTA elnöke (többek

közt) az emlékbeszédében kiemelte, hogy a XV. századi magyar reneszánsz „legfényesebb történelmi képviselője Mátyás király” volt, és „Mátyás királyban a magyar nemzeti dicsőség betetőzését” kell látnunk, hiszen: „Mátyás király minden ízében magyar volt, minden nyilatkozatában és cselekedetében a magyar korona, a magyar állam és nemzet fenségét, függetlenségét, dicsőségét juttatta kifejezésre [...] Uralkodói, hadvezéri és diplomatai lángesze megnyilvánult tetteiben, győzelmeiben, hódításaiban, és abban a módban, ahogy a királyi hatalmat – megelőzve Európa többi fejedelmeit – a rendi oligarchia megfélemezésével megerősíteni tudta s magának meg az igazságos király hírnevét is kivívta.” Mátyás király szándéka az volt, hogy „több mint másfél századdal az Árpádház kihalása után egy újabb törvényes nemzeti dinasztia alapításával biztosítsa az ország további függetlenségét és fejlődését”. „Mátyás uralma történetünk legnagyobb dicsősége volt”, és a „nemzeti életünk” jövője érdekében kell méltón emlékezni „a nemzetünk egén soha el nem homályosuló csillagzatra”, Mátyás királyra. (12)

Források:

I. Magyarország a „kereszténység védőpajzsa”: huszárdicsőség Mátyás király korában. (1) Mesék és mondák Mátyás királyról – MEK: mek.oszk.hu/06500/06599/06599.htm – letöltve: 2017. november 30.; (2) Magyarország történelmi kronológiája. Főszerkesztő Benda Kálmán. I. kötet. Bp., 1981. 235. o.; (3) A magyar huszár születése, dicső harcai és történelmi jelentősége ... www.lovasok.hu › Magyar lovaskultúra › Huszárok. (Huszártörténeti konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata) – letöltve: 2017. november 30.; (4) Kulcsár Péter: A Jagelló-kor. Bp., 1981. 11. o.; (5) Mátyás és a humanizmus. Sorozatszerkesztő Gyurgyák János és Pótó János. Bp., 2008. 158. o.; (6) A magyar huszár születése, dicső harcai és történelmi jelentősége ... www.lovasok.hu › Magyar lovaskultúra › Huszárok. (Huszártörténeti konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata) – letöltve: 2017. november 30.; (7) Az erdélyi római katolikus státus főgymnásiuma Kolozsvárott. Kegyesrendiek vezetése alatt. Értesítő 1902-03-ról. Közzéteszi dr. Erdélyi Károly igazgató. Kolozsvár, 1903. 14. o.; (8) Hunyadi János eredete. Olvasta az Académiában, május 24. 1851. G. Teleki József m. acad. elnök. Töredék a szerzőnek „Hunyadiak Magyarországon” című nagyobb munkájából. Pest, 1851. 30. o.; (9) Az erdélyi római katolikus státus főgymnásiuma Kolozsvárott. Kegyesrendiek vezetése alatt. Értesítő 1902-03-ról. Közzéteszi dr. Erdélyi Károly igazgató. Kolozsvár, 1903. 18. o.; (10) Tardy Lajos: Johannes Schöner és követőinek magyar tárgyú térképei a 16. század első negyedében. In: Folia Historica. 2. Budapest, 1973. 26. o.

II. Mátyás király világhírű könyvtárának egyetemes művelődéstörténeti jelentősége. (1) Vaticana, Laurenzia, Corvinia ... Búvárkodás a Magyar Nemzeti Múzeum Korvinái között, amelyek sora egy nagybecsű és értékes darabbal gyarapodott. In: Prágai Magyar Hírlap. 1936. április 12. 9. o.; (2) Dr. Hints Elek: A középkori orvos tudomány. Bp., 1939. 375. o.; (3) Mályusz Elemér – Borsa Iván: Zsigmondkori oklevéltár IV. (1413–1414) Magyar Országos Levéltár kiadványai. II. Forráskiadványok 25. Budapest, 1994. 235. o.; (4) Tardy Lajos: Johannes Schöner és követőinek magyar tárgyú térképei a 16. század első negyedében. In: Folia Historica. 2. Budapest, 1973. 26. o.; (5) A magyar irodalom története 1600-ig. I. kötet. Főszerkesztő Sötér István. Bp., 1964. 222. o.; (6) Kardos Tibor: A mai humanizmus kora. Bp., 1955. 118. o.; (7) Janus Pannonius. Magyarországi humanisták. A válogatás, a szöveggondozás és a jegyzetek Klaniczay Tibor munkája. Bp., 1982. 1306., 1315. o.; (8) Gerézy Rabán: Bologna és a magyar humanizmus. In: Irodalomtörténet. Bp., 1940. 149. o.; (9) Klaniczay Tibor: Egyetem Magyarországon Mátyás király korában. In: Irodalomtörténeti Közlemények 1990. 577–580. o.; (10) Vaticana, Laurenzia, Corvinia ... Búvárkodás a Magyar Nemzeti Múzeum Korvinái között, amelyek sora egy nagybecsű és értékes darabbal gyarapodott. In: Prágai Magyar Hírlap. 1936. április 12. 9. o.; (11) Varga Lívია: Mátyás király és Aragóniai Beatrix budapesti domborműveiről. In: A Szépművészeti Múzeum Közleményei. 90–91. Budapest, 1999. 177., 188. o.; (12) MTI 1935. február 26.